

УДК 327

СТАНОВЛЕННЯ СИСТЕМИ КОЛЕКТИВНОЇ БЕЗПЕКИ РЕГІОНУ ПЕРСЬКОЇ ЗАТОКИ

Юлія Магеррамова

*Київський національний університет імені Тараса Шевченка,
вул. Мельникова, 36/1, м. Київ, Україна, 04119, тел.: +380636130473,
e-mail: yuliia.magerramova@gmail.com*

Проаналізовано підходи до побудови системи колективної безпеки в регіоні Перської затоки, досліджено діяльність колективних сил в рамках РСАДПЗ в історичній ретроспективі. Розглянуто можливість подолання протиріч у трикутнику Ірак–Іран–Саудівська Аравія та РСАДПЗ задля формування всеохоплюючої системи безпеки, приділено увагу єменській кризі як рушійному чиннику зближення позицій арабських держав регіону Перської затоки та Близького Сходу загалом. Зроблено висновки щодо можливості існування системи колективної безпеки в регіоні. Застосовано категорії реалістичної та неореалістичної школи – *національні інтереси, баланс сил*. Однак для дослідження регіональних інтеграційних утворень використано системно-функціональний підхід. За допомогою контент-аналізу опрацьовано статутні документи. З метою вироблення остаточних висновків та характеристики перспектив регіональної системи у безпековому вимірі використано метод побудови сценаріїв.

Ключові слова: Перська затока; Ісламська Республіка Іран; Королівство Саудівська Аравія; Ірак; Ємен; США; система колективної безпеки; Рада співробітництва арабських держав Перської затоки; Ліга арабських держав.

Постановка та актуальність проблеми. Регіональна система Перської затоки є, з одного боку, найважливішим джерелом ресурсів, в яких зацікавлені світові актори (у тім числі Україна), а з іншого – доволі конфліктогенним регіоном, глибину проблем якого необхідно розуміти для можливості успішно та адекватно реагувати на поточний стан відносин. Ірано-саудівське протистояння безпосередньо визначає безпеку Перської затоки, а узгодженість позицій лінією Ірак–Іран–РСАДПЗ сприятиме більшій стабільності не тільки в регіоні Перської затоки, а й на Близькому Сході загалом. Стрімкі зміни у політичній ситуації як в регіоні, так і в світі упродовж останнього десятиріччя, активне втручання зовнішніх сил у регіональний баланс сил зумовили актуальність зазначеної теми.

Метою роботи є визначення чинників становлення системи колективної безпеки регіону Перської затоки. Відповідно до мети поставлено такі **завдання:** виявити головні тенденції еволюції регіональних відносин в аспекті формування колективних сил; проаналізувати еволюцію регіонального середовища безпеки; визначити ступінь і характер зовнішнього впливу на безпекове середовище регіону; оцінити можливість створення ефективної системи колективної безпеки в регіоні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Значення, яке має регіон Перської затоки, з огляду на своє важливе геополітичне та гео економічне положення,

обумовлює значний науковий інтерес дослідників багатьох країн до цього регіону. Нами використано та опрацьовано такі джерела інформації, як: національні нормативно-правові документи, двосторонні ірано-саудівські угоди, двосторонні омано-іранські угоди, статутні документи регіональних організацій ОІС, РСАДПЗ, ЛАД [1; 2; 3; 7; 34]; виступи та заяви офіційних осіб ІРІ, КСА та регіональних організацій; статистичні матеріали [23]; проаналізовано Статут РСАДПЗ, Всеохоплюючу стратегію РСАДПЗ в області безпеки (прийнята 1987 р. та оновлена 2008 р.), Єдину економічну угоду РСАДПЗ (1981). Угоду про безпеку 1994 року країн РСАДПЗ проаналізовано опосередковано. Здебільшого внутрішні аспекти безпекового середовища Перської затоки розглядають за аналогією з дослідження європейського регіону, і протягом певного часу оминають аналіз дестабілізації в регіоні. Проте доволі ґрунтовно проаналізовано окремі аспекти безпеки Перської затоки ([11; 12; 13; 14]). Ентоні Кордсман – голова Дослідного центру Стратегічних та міжнародних досліджень – провідний американський дослідник регіону Перської затоки та Близького Сходу. За участі Роберта Шелала та Омара Мохамеда 2014 року підготовлено ґрунтовне дослідження «Військовий баланс Затоки» – доповідь Центру стратегічних та міжнародних досліджень. У праці «Військовий баланс Затоки» [12], що є частиною проекту «Безпека Затоки», досліджено особливості регіональної політики Саудівської Аравії, Ірану та впливу США. Значну увагу приділено рекомендаціям для США щодо створення нової стратегії США у регіоні Перської затоки у зв'язку зі зкороченням бюджетних витрат на стратегічне співробітництво. На думку автора, у досліджуваній темі ще існує низка проблем і питань, які потребують ґрунтовнішого дослідження, наприклад, участь позарегіональних гравців у становленні безпекового середовища Перської затоки та їхній вплив на двосторонні ірано-саудівські відносини. Окремо можна розглянути проблему впливу ірано-саудівських відносин на становлення близькосхідних чи світових міжнародних відносин.

Необхідність утворення регіональної системи безпеки у Перській затоці базується на політичних, культурних та безпекових реаліях регіону, а саме: посиленні іранської регіональної ролі [18], появі нового Іраку [21], змінах у природі викликів безпеки. З новими політичними змінами в Іраку після вторгнення та в регіоні загалом роль Ірану значно зросла. Вклад його у регіональну систему безпеки необхідно засновувати на його новій ролі. Підвищення ролі Ірану походить від невід'ємних джерел природної міці, неврахування культурного, соціального чи геополітичного аспекту якої неприпустиме та руйнівне для будь-якої системи регіональної безпеки. Упродовж останніх двадцяти років присутність іноземних держав, а саме – США [29], на кордоні Ірану підривала ендегенний баланс сил на регіональному рівні та спричинила недовіру між регіональними акторами. Прикладом цього є напруження у відносинах Ірану та Іраку з іншими державами Перської затоки.

Неможливість збудувати ефективну систему колективної безпеки зумовлена низкою причин, головна з яких – небажання арабських монархій посилювати вплив Саудівської Аравії, а також необхідність охоплювати всіх учасників

регіону. До проблем, пов'язаних з дилемою безпеки, належать: невирішеність територіальних спорів; суперництво між Іраном та арабськими державами, зокрема, Саудівською Аравією; нестабільна ситуація в Іраку; військова присутність зовнішніх сил у регіоні; проблема ядерного нерозповсюдження та ядерна програма Ірану [36]; проблема тероризму, єменська криза.

Головна мета будь-якої безпекової стратегії альянсу чи організації (дво- чи багатосторонньої) – це забезпечення порядку. Принциповим чинником для тривалості такого безпекового порядку є його особливість як такого, що забезпечує культурні, матеріальні, психологічні та навіть духовні блага: справедливість, свобода, процвітання, повага до культури, загальне відчуття безпеки, а також інші нематеріальні, проте дуже реальні чинники. На думку експертів зі Stanley Foundation, якщо безпековий порядок забезпечує лише кінцеву мету у випадку збройної агресії, то врешті-решт «ця тиранія рухне під вагою власної несправедливості» [26]. Тривалий порядок максимально передбачає в собі у різноманітних формах цінності, політичні цілі, порядок денний у сфері безпеки і т. д.

Що стосується створення всеохоплюючої колективної системи регіональної безпеки, яка можлива у далекому майбутньому, то ІРІ наполягають на невтручанні зовнішніх сил у такі процеси. Передусім невідкладним заходом, з погляду регіональної та національної безпеки, Іран вважає негайне виведення ВМС США з вод Перської затоки, за допомогою яких США прагнуть реалізувати власний проект системи колективної безпеки у цій зоні (за винятком ІРІ). Головний їхній партнер у регіоні – Саудівська Аравія, правлячі кола якої традиційно наслідують такий план зміцнення національної та регіональної безпеки, в якому провідна роль належить військовій співпраці арабських країн зони Затоки.

Відповідно до рішення, прийнятого у грудні 1993 р. в Ер-Ріяді на щорічній зустрічі голів урядів країн-членів РСАДПЗ, у понад два рази збільшено чисельність Об'єднаних збройних сил РСАДПЗ, придбано країнами Ради технічні засоби для розгортання єдиної системи ППО, створено об'єднані ВМС. Сьогодні контингент Об'єднаних збройних сил РСАДПЗ під назвою «Щит півострова» дислокується на території Саудівської Аравії, Бахрейну. У середині 1990-х років він налічував близько 10 тис. осіб [33]. Однак аналітики Королівства розуміють, що в разі можливого конфлікту Саудівської Аравії з Іраном цей контингент поодиноці навряд чи зможе ефективно протистояти іранській армії, адже 1991 р. він показав свою цілковиту нездатність стримати агресію Іраку проти одного з членів Ради. Виходячи з цього, Саудити вважають більш дієвим гарантом національної та регіональної безпеки двосторонні договори, укладені ними та деякими іншими арабськими країнами зони Затоки зі США на початку 90-х років. Америко-саудівський договір про стратегічне партнерство 1992 р., заснований на аналогічній угоді обох держав 1977 р., допускає розміщення американських Збройних сил і техніки на території Королівства, чим примножує напругу у взаєминах між Ер-Ріяд і Тегераном [33].

Наполегливе втручання іноземних держав у регіональний порядок Перської затоки послідовно спричиняло хаотичні ускладнення на регіональному рівні. Надання безмежної підтримки колишньому режиму шаха Ірану жандармом регіону не тільки спровокувало гонитву озброєнь, а й посилювало недовіру між Іраном та державами Перської затоки. Підтримка Саддама Хусейна у 1980-х у війні проти Ірану спровокувала його подальше вторгнення в Кувейт. Широка військова присутність США в регіоні та розгортання постійних військових баз у країнах регіону поглибили розрив між державами та суспільствами, дискредитували режими за їхню політичну та безпекову залежність від США.

Тим часом тип і характеристики політичних та безпекових загроз у регіоні змінилися протягом останнього десятиліття, адже значна частина попередніх загроз виникала в результаті гонитви озброєнь, релігійного розколу та віддалення між державами регіону.

На думку К. Барзегара [9], військові коаліції та загрози, що виходять з суперництва і ворожнечі урядів, а також виникнення воєн, здебільшого, спричинені «уявними загрозами», які слугують інтересам третіх сторін. Наприклад, загальне відчуття іранської безпекової загрози держави Перської затоки сприймають крізь призму обов'язкового бажання Ірану втручатися і збільшувати присутність на Південному узбережжі Перської затоки. Підтримуючи режими, США посилюють власну військову присутність і збільшують залежність регіональних режимів від такої підтримки, продовжують продаж озброєнь та експорт військової техніки регіональним державам.

Новітня історія Іраку є поворотним пунктом стосовно формування нових аспектів загроз регіональній безпеці з різними загрозами безпеки й політичної сутності. Ці зміни вплинули на політико-безпекову сферу не тільки Іраку, а й регіону загалом. Нове безпекове середовище засноване на таких аспектах, як відновлення шіїтського та курдського чинника у розподілі влади в Іраку, поширення загрози тероризму, трафік наркотиків, безпека торгівлі та експорту нафти, забруднення навколишнього середовища. Як бачимо, природа нових викликів безпеки така, що потребує спільної кооперації усіх регіональних та трансрегіональних акторів у регіоні. Наприклад, боротьба з Аль-Каїдою та пов'язаними терористичними ланками вимагає кооперації усіх держав для здатності блокувати терористичні комунікації та попереджати акти агресії. Для досягнення цих цілей необхідна спільна дія усіх учасників регіону.

Традиційно система безпеки в регіоні створена у відповідь на загрози безпеки відповідно до ситуації у 1970-х, 1980-х та 1990-х роках. Політика «балансу сил», «подвійного стримування» та побоювання позарегіональних акторів щодо іранського впливу – головні складові системи безпеки регіону, що відповідали інтересам третіх сторін [33]. За нових умов такий безпековий порядок, що лише примножує причини для напруженості та недовіри серед регіональних держав та заснований на взаємному невірному сприйнятті щодо ролей, позицій та цілей інших, – не відповідає регіональним реаліям; такий порядок малоефективний. Отож необхідна нова регіональна система безпеки.

З розвитком співробітництва у рамках РСАДПЗ принцип опори на власні сили та необхідність максимальної диверсифікації військових зв'язків схвалили всі учасники об'єднання. Вони вважали, що це відповідає їхнім національним інтересам і відповідає базовим зовнішньополітичним концепціям, проголошеним ними у документах, прийнятих на першій нараді, де йшлося про необхідність уберегти регіон Перської затоки від проникнення іноземних держав. РСАДПЗ не розробили всеосяжної доктрини забезпечення безпеки. Головні підходи щодо вирішення цієї проблеми викладені в окремих офіційних документах організації та виступах її керівних діячів [1; 4].

Ухвалення конкретних кроків з розвитку військового співробітництва відбулося паралельно з виробленням концептуальних положень. Створили спеціальну військову комісію, проводили регулярно наради міністрів оборони, начальників штабів, консультації та зустрічі між представниками збройних сил держав РСАДПЗ. Чимало питань викликало розбіжності у поглядах. Одним з головних було питання щодо темпів інтеграції у військовій галузі. Саудівська Аравія пропонувала форсувати цей процес. Вона виступала за створення єдиних збройних сил і командування, уніфікацію озброєння та якнайшвидше підписання угоди про колективну безпеку. Цей план, що передбачав цілковиту військову інтеграцію держав, що входять до РСАДПЗ, не підтримали інші члени об'єднання. Малі держави Ради співробітництва побоювалися опинитися у підпорядкуванні Саудівської Аравії, яка володіє більшим військовим потенціалом, ніж інші члени організації.

У відносинах з Іраном Ер-Ріяд неодноразово давав зрозуміти Тегерану, що тільки адекватна реакція керівництва ІРІ може відкрити їй двері до участі в колективній системі регіональної безпеки, про бажаність якої Тегеран неодноразово вже заявляв, прагнучи відігравати в РСАДПЗ роль Ер-Ріада [20]. Ця адекватність стосувалася низки питань протягом історії відносин, у тім числі таких, що виходять за межі двосторонніх (наприклад, конфлікт Ірану з ОАЕ за територіальні володіння). Конфлікт з приводу спірних островів тривалий час був невирішеною проблемою, що перешкоджало налагодженню зв'язків між ІРІ, з одного боку, та Саудівською Аравією й іншими членами РСАДПЗ – з іншого. Крім того, Саудівська Аравія та без'ядерні арабські держави глибоко схвилювані можливістю набуття Іраном ядерної зброї. Можливе ядерне розповсюдження стає надто небезпечним у контексті існуючих протиріч між державами, на фоні ускладнених відносин між сунітами та шиїтами, а також наближенням до ядерного статусу.

У регіоні Перської затоки неодноразово намагались утворити всеохоплюючий стабільний порядок, а власні підходи до нього мали і держави Затоки, і США як зовнішній гарант безпеки регіону. Одним із підходів є «переможний», коли «перемога» передбачає локальну чи глобальну гегемонію [26]. Другий підхід – забезпечення безпеки через баланс сил. Таку спробу здійснили арабські монархії зі США у 1980-х роках, намагаючись втілити «чистий» баланс сил для підтримання безпеки. Це здійснювали завдяки службам США та фінансовій допомозі Іраку у війні з Іраном, що не давало обом

державам зростати, а, отже, забезпечувало безпеку арабським режимам. Проте ця стратегія дала змогу Іраку розбудувати наступальні збройні сили, нічого не вдіяла з порушенням прав людини та застосуванням хімічної зброї. Ірано-іракська війна не зруйнувала створений баланс сил, проте порушила баланс сил у Перській затоці, адже знищила один із центрів сили. Упродовж 1991 року (від часу операції проти агресії Саддама Хусейна) до 2003 року задля збереження балансу сил і попередження гіпотетичної загрози з боку Іраку один із центрів сили регіону занепав.

Новий виток єменської кризи, до якої Саудівська Аравія є вкрай вразливою, поставив на порядку денному регіону серйозні запитання. Уряди країн Перської затоки і сунітські духовні лідери звинувачують Іран у наданні фінансової та військової підтримки шіїтським громадам Ємену. Учасники зустрічі міністрів закордонних справ ЛАД, що відбулася у Шарм-аш-Шейху 26 березня напередодні саміту Ліги, з ініціативи єгипетського президента Абдель Фаттаха аль-Сісі прийшли до рішення щодо формування спільних арабських військових сил для протистояння загрозам безпеці в регіоні. У ніч з 25 на 26 березня коаліція 9-ти арабських держав на чолі з Саудівською Аравією почала військово-повітряну операцію «Буря рішучості» проти шіїтів-хуті, які наприкінці 2014 року захопили значну частину країни [37]. Сьогодні спільні сили сформовані в рамках Ліги арабських держав, а не РСАДПЗ, а, отже, концепція реалізується в ширшому політичному контексті. Лише п'ять держав РСАДПЗ підтримали ініціативу спільних військових дій, що також засвідчує існування розколу. Оман традиційно виступає проти боротьби з Іраном, а, отже, і з проіранськими рухами. І якщо Катар та Кувейт підтримали Королівство цього разу через близькість і невідворотність загрози, то загалом вони бажають вибудувувати безпеку на основі двосторонніх відносин зі США і не бажають посилення ролі КСА в регіоні. На фоні подій і нових загроз від терористичних організацій та нестабільності в Ємені активізувалася дещо ширша коаліція у складі Єгипту, Пакистану, Марокко та Йорданії. Проте і ця коаліція засвідчила відсутність консенсусу в рамках ЛАД, оскільки проголосила добровільність участі, а між учасниками тривають суперечки. Хоча американські дослідники засвідчують, що нова арабська коаліція однаково успішно протистоїть сунітським угрупованням ІД та шіїтським повстанцям у Ємені, що дає підставу стверджувати про подолання одвічних протиріч у регіоні [37], аравійські монархії в рамках РСАДПЗ також не досягли консенсусу, як і власне арабський світ у рамках ЛАД. Отож проголошені ініціативи далекі від їхнього практичного втілення. Саудитам спільні сили потрібні для забезпечення власної безпеки та безпеки в регіоні Перської затоки, а Єгипет намагається побороти терористичні угруповання на Синаї та ісламістів на лівійських кордонах.

Цілком впевнено можемо стверджувати, що усі попередні підходи до побудови регіональної системи безпеки у Перській затоці виявилися безуспішними, а спроби – марними. Нові ініціативи мають пройти жорсткий відбір реальністю на предмет їхньої відповідності існуючому статус-кво. КСА та ІРІ мають діаметрально протилежні погляди на забезпечення регіональної

безпеки та різні погляди – на загрози. Наприклад, ПІ виступає кардинально проти іноземного елемента забезпечення безпеки, на який здебільшого спираються Саудити. КСА вбачає головну загрозу в посиленні іранського впливу в регіоні загалом та в іранській ядерній програмі зокрема. Важливо, що і зовнішні актори зацікавлені в ефективній системі колективної безпеки [26].

Під неодноразово підтвердженими прагненнями держав до створення єдиного простору, готовності інкорпорації Ірану в арабські колективні системи, загальноісламською риторикою міжконфесійного діалогу немає ані підґрунтя, ані ресурсу втілення, оскільки суб'єкти регіональних відносин вбачають загрози у політиці один одного, вживають заходи посилення власної безпеки (зазвичай, за рахунок небезпеки сусідів), що спричиняє посилення рівня загальної нестабільності. Еволюція зовнішньополітичних стратегій до конфронтаційної або дещо залежної від зовнішніх акторів засвідчує зміну політичної ситуації в регіоні та посилення дилеми безпеки.

Що стосується перегляду ролі позарегіональних гравців, то зазначимо, що в минулому чимало зусиль витратили на подолання загроз, що несли поза- чи трансрегіональні актори, треті сторони. Це сприйняття загроз не засноване на реаліях регіону. Як демонструє сучасна криза в Іраку, регіональні держави не готові, як це було у минулому, до доміантної ролі та впливу зовнішніх гравців (власне США) у їхніх відносинах. Деякі аналітики стверджують: посилена присутність військових сил США в регіоні протягом 1990-х років продемонструвала, що така присутність може бути витратною в безпековому та політичному вимірі. Ці витрати можна визначити як у термінах поглиблення непорозумінь між регіональними державами та гонитви озброєнь внаслідок цього, так і в з точки зору загроз, що походять від поширення терористичної діяльності, яка підриває довіру до деяких арабських сунітських режимів з боку їхнього населення. Наприклад, Аль-Каїда виправдовує свою діяльність у Саудівській Аравії та Йорданії боротьбою з маріонетковими режимами США, які надають політичну та економічну допомогу іноземній присутності в ісламських державах.

Окремою проблемою постає військова іноземна присутність у регіоні, зокрема США. Регіональна безпека як система відповідей та реакцій на зовнішні загрози не тільки кожного актора, а й регіону загалом, узалежнена від зовнішнього впливу. Щодо неспроможності регіону власними силами забезпечувати безпеку спостерігаємо парадокс регіональної системи міжнародних відносин – зовнішні сили є загрозою для одних та засобом забезпечення безпеки – для інших.

Прогнози. Насамперед існує необхідність більшої багатосторонності у побудові безпекового порядку Перської затоки. Про це також неодноразово наголошують експерти фундації Стенлі [26]. На їхню думку, потрібно додати декілька базових елементів до вже існуючої системи на основі РСАДПЗ. Двостороння співпраця США із державами регіону, а також РСАДПЗ слугуватимуть базою. Другий елемент бази такого порядку буде ширшим і багатостороннішим та передбачатиме створення організації під назвою *Форум*

регіональної безпеки Перської затоки. До неї долучаться усі без винятку держави регіону Перської затоки, а також позарегіональні держави та організації, що мають власні інтереси в регіоні. Порядок денний організації міститиме широкий спектр питань, таких як: транснаціональні загрози, безпека судноплавства, очищення нафти, пом'якшення наслідків стихійних лих та землетрусів, запобігання інцидентів на морі, надійність і безпечне використання ядерних матеріалів, боротьба з торгівлею наркотиками тощо. Також буде визначено кодекс правил, або хартію для співпраці у безпековій сфері. Форум прагнучиме здійснювати такі заходи з поглиблення довіри, які практикують Іран та Оман. У майбутньому Форум зможе запросити до участі такі держави-сусіди, як Афганістан, Туреччина, Пакистан, передусім у питаннях, що стосуються боротьби з тероризмом, торгівлею наркотиками, розповсюдженням ЗМЗ, а також з питань водорозподілення. Першочергову увагу приділятимуть не розбіжностям, а визначенню природи загроз, чіткому розумінню цілей усіх зацікавлених сторін, що працюють на користь спільних інтересів. Реалізація такої системи, звичайно, вимагатиме еволюції бачення та сприйняття нових загроз, а також переходу до нових визначень для регіональних проблем безпеки. Незалежно від зміни сприйняття та поведінки акторів, нова система безпеки вимагатиме залучення усіх акторів, перегляду ролі позарегіональних акторів, вияву спільних загроз безпеки, побудови регіональної взаємозалежності.

Застосування концепції «виключення» до певних гравців, таких як Іран та Ірак у минулому, водночас з визначенням їх як «загрози безпеці», були головним джерелом напруженості та суперництва в регіоні. Здійснити таку політику сьогодні не є ані можливим, відповідно до нових політичних регіональних реалій, ані прийнятним, з огляду на таких головних дійових осіб, як Іран та Ірак. У цьому контексті, і на додаток до необхідності перегляду нової ситуації, з точки зору збільшення регіональної ролі Ірану та позиціонування нового Іраку, для потреб безпеки регіону необхідно локалізувати політико-безпекові механізми. Отож головним країнам регіону необхідно сформулювати засади регіональної безпеки для конструктивного й ефективного функціонування на користь системи колективної безпеки, щоб протистояти новим загрозам. Найважливіше досягти паритету та конвергенції загальних прагнень і підтримувати баланс сил, заснований на участі усіх регіональних акторів та врахуванні їхніх потенціалів. Такий перехід має значення, оскільки традиційно держави визначали загрози у площині конфліктного сприйняття інших акторів та їхніх цілей.

Розуміння існуючих загроз безпеці регіону в ключі дій певних акторів (наприклад, Ірану) слугує насамперед інтересам іноземних гравців. Традиційно головну увагу приділяли розбіжностям та конфлікту інтересів Саудівської Аравії, Ірану та Іраку. Як уже з'ясували, на сучасному етапі природа загроз змінилась. Отож нагальною є необхідність взаємного співробітництва у протистоянні новим загрозам, які мають військово-політичний вплив на весь регіон. З цією метою доцільно переглянути сприйняття кожним з учасників безпекового простору безпек і небезпек, у тім числі в аспекті сприйняття сусідів

як загрози. Наприклад, якщо для арабських держав загрозою є Іран, то для Ірану такою загрозою є військова присутність США поблизу його кордонів. Враховуючи ці обставини, таке різне розуміння ситуації необхідно переглянути, оскільки для подолання спільних загроз вкрай необхідна спільна позиція.

Висновки. Жодну стабільну та гармонійну регіональну систему неможливо побудувати без політичної та економічної взаємозалежності між провідними гравцями у регіоні. Небезпека та нестабільність в регіоні була б витратною для всіх – як регіональних, так і позарегіональних держав. Отже, всі гравці намагатимуться запобігти напруженості безпекового, політичного, економічного чи культурного походження.

Просування до конструктивної співпраці або навіть конструктивне суперництво має замінити існуючу недовіру та конфлікти у відносинах між головними діючими особами. У цьому контексті встановлення стратегічних відносин у регіоні, створення своєрідного спільного ринку для торгівлі товарами, послугами і технологіями, поєднання нафто- і газопроводів, об'єднання банківських систем, торгівля та розвиток туризму, створення спільних судноплавних ліній і повітряно-транспортних компаній, усунення тарифів і мит тощо можуть слугувати підставою для економічної та торгової взаємозалежності в усіх вимірах. Така політика, своєю чергою, зробить країни підзвітними та відповідальними у спільній праці заради підтримки стабільності у контексті системи колективної безпеки.

Політичні зміни в Іраку, а згодом – у Ємені зумовили зміни природи сили та політики в регіоні Перської затоки. А низка переворотів та нестабільність усього регіону поставили держави регіону перед реальними загрозами, замість гіпотетичних, на які вони відповідали раніше. В таких умовах нагальним є створення нової регіональної політики та безпеки, створення регіональної системи колективної безпеки, яка б об'єднала усіх акторів регіону. Оскільки характер загроз безпеці змінився, а культурні, соціальні та політичні справи поступово замінюють традиційні виклики безпеці, існує необхідність регіонального співробітництва на рівні регіональних держав, та, можливо, іноземних акторів. Жодна система регіональної безпеки не буде успішною без взаємного колективного співробітництва головних акторів, у тім числі Ірану та Іраку. Події в регіоні змінили також напрям майбутніх сил в регіоні. Відповідно, суперництво між державами відбувається не тільки через ідеологію, а й для забезпечення майбутніх ролей. Отже, будь-який гравець, природно, намагається отримати перспективніші безпекові, політичні, економічні та культурні можливості для власних інтересів. Іран та Ірак також докладають зусиль щодо зміцнення власних позицій в області безпеки та впливу, отож вірогідна дружня коаліція цих держав, що відповідає новим реаліям регіонального балансу сил. Природні характеристики структури влади та політики, а також геополітика, культурна релігійна солідарність та політична й економічна здатність Ірану та Іраку зумовлює до їхньої спільної дії у проблемах Перської затоки. Найважливішим кроком для впровадження нової регіональної системи безпеки є відмова від конфронтаційного мислення безпеки у відносинах між державами

Перської затоки. Інтенсивну присутність і втручання іноземних держав у політику регіону необхідно припинити, натомість доцільно об'єднати усіх зацікавлених регіональних суб'єктів. Поглиблюючи взаємозалежність, усі держави візьмуть спільну відповідальність заради власних інтересів. Нову політичну систему безпеки регіону необхідно базувати на пріоритеті спільного, а не на розбіжностях чи взаємному ворожому сприйнятті один одного.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Всеохоплююча стратегія РСАДПЗ в області безпеки [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://library.gcc-sg.org>.
2. Статут РСАДПЗ. – Режим доступу : <http://library.gcc-sg.org>.
3. Статут Ліги арабських держав (ар. мов.) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.arableagueonline.org>.
4. Оборонное и экономическое соглашение арабских государств. – Режим доступа : www.arableagueonline.org.
5. Тер-Оганов Н. К. Территориальный спор между ОАЭ и Ираном набирает силу. 10.04.2008. – Режим доступа : <http://www.iimes.ru/rus/stat/2008/10-04-08a.htm>.
6. Тронов А. Иран, его арабские соседи и их отношение к ядерным амбициям ИРИ / А. Тронов // Азия и Африка сегодня. – 2007. – №1. – С. 31–35.
7. Arab Gulf Cooperation Council 29–30 December 2008 [Eelectronic resource]. – Available at : <http://www.gccsg.org>.
8. Banerjee N. As Cries for Revolution fade, Bahrainis wonder what went wrong / N. Banerjee // Los Angeles Times. – April 15. – 2011.
9. Barzegar K. Tehran is an ally not a rival in the anti-terrorist struggle / K. Barzegar // Asia and Africa Today. – 2005. – № 3. – P. 38–39.
10. Bhadrakumar M. K. Saudis Bring Iran, US closer together / M. K. Bhadrakumar // Asia Times Online. – March 18. – 2011.
11. Cordesman A. Iran and the Gulf Military Balance / A. Cordesman. – Washington, 2012. – 185 p.
12. Cordesman A. Gulf Military Balance / A. Cordesman // The Gulf and The Arabian Peninsula. – Volume III. – Washington, 2014. – 324 p.
13. Cordesman A. Any Attack On Iran Would Be Disaster for the World / A. Cordesman // Larouchepac. – September 2012 [Eelectronic resource]. – Available at : <http://larouchepac.com/node/23856>.
14. Cordesman A. Iraqi Security Forces. A Strategy for Success / A. Cordesman [Eelectronic resource]. – Available at : <http://www.meforum.org/1838/iraqi-security-forces-a-strategy-for-success>.
15. Downs E. Getting China to Sanction Iran – The Chinese-Iranian Oil Connection / E. Downs, S. Maloney // Foreign Affairs. – Vol.15. – 2011.
16. Drezner D. W Bargaining, Enforcement and Multilateral Sanctions : when is cooperation counterproductive? / D. Drezner // International Organization. – Vol. 52. – №1. – P. 73–102.
17. Dubrowitz M. Iran Sanctions. Strategy, Implementation and Enforcement / M. Dubrowitz // Congressional Testimony. – Foundation for Democracy. – 05.2012.
18. Erdbrink T. Iran's Leaders Talk About the Future of Iraq's Government / T. Erdbrink and L. Maliki Fadel // Washington Post. – October 19, 2010.
19. Eisenstadt M. Iran's Influence in Iraq: Countering Tehran's Whole of Government Approach / M. Eisenstadt // Policy Focus. – 2011 [Eelectronic resource]. – Available at : <http://www.washingtoninstitute.org/pubPDFs/PolicyFocus111.pdf>.
20. Furtig H. Iran's Rivalry with Saudi Arabia between the Gulf Wars / H. Furtig // Reading. – UK : Ithaca Press, 2006. – P. 64.
21. Gompert D. Security in Iraq: a framework for analyzing emerging threats as U.S. forces leave /

- D. Gompert. – RAND Corporation, 2010. – 71 p. [Electronic resource]. – Available at : http://www.rand.org/pubs/monographs/2010/RAND_MG911.pdf.
22. Hunter R. Building security in the Persian Gulf / R. Hunter. – RAND Corporation, 2010. – 210 p. [Electronic resource]. – Available at : http://www.rand.org/pubs/monographs/2010/RAND_MG944.pdf.
23. Katzman Iran Sanctions // CRS Report for Congress. – 07.2012 [Electronic resource]. – Available at : www.crs.gov.
24. Kenneth W. N. Why Iran Should Get the Bomb: Nuclear Balancing Would Mean Stability / W. N. Kenneth // Foreign Affairs. – Vol.2. – 2012.
25. Knights M. The Evolution of Iran's Special Groups in Iraq / M. Knights // West Point Counter Terrorism Center Sentinel. – November 2010. – P. 13.
26. Kraig M. Forging a New Security Order for the Persian Gulf / M. Kraig // Stanley Foundation Policy Analysis Brief. – January 2006.
27. Kroenig M. Time To Attack Iran / M. Kroenig // Foreign Affairs. – 2012 [Electronic resource]. – Available at : <http://www.foreignaffairs.com/articles/136917/matthew-kroenig/time-to-attack-iran>.
28. Lindsay J. After Iran Gets the Bomb / J. Lindsay // Foreign Affairs. – March–April, 2010 [Electronic resource]. – Available at : <http://www.foreignaffairs.com/articles/66032/james-m-lindsay-and-ray-takeyh/after-iran-gets-the-bomb>.
29. Loney J. U.S. and Iraq Talking but No 16 Deal Yet / J. Loney // Reuters. – August 31, 2011.
30. Muir J. Iran's Mixed Feelings on Looming War / J. Muir // BBC News : World Edition. – January 17, 2003.
31. Peter J. Structuring Middle East Security / J. Peter // Survival. – 2010. – №3 [Electronic resource]. – Available at : <http://www.iiss.org/publications/survival/survival-2009/year-2009-issue-6/structuring-middle-east-security/>.
32. Rathmell A. A New Persian Gulf Security System / A. Rathmell. – RAND Corporation 2009 [Electronic resource]. – Available at : http://www.rand.org/content/dam/rand/pubs/issue_papers/2005/IP248.pdf.
33. Saudi-Iranian Relations Since the Fall of Saddam. Rivalry, Cooperation, and Implications for U.S. Policy / ed. Frederic Wehrey. – RAND Corporation, 2009. – 156 p. [Electronic resource]. – Available at : http://www.rand.org/pubs/monographs/2009/RAND_MG840.sum.pdf.
34. The Gulf Cooperation Council – Charter [Electronic resource]. – Available at : <http://www.gccsg.org/charter.html>.
35. Wehrey F. The Iraq Effect: The Middle East After the Iraq War / F. Wehrey, D. Kaye, J. Watkins, J. Martini. – RAND Corporation, 2010. – 187 p. [Electronic resource]. – Available at : <http://www.rand.org/pubs/monographs/MG892>.
36. Waltz K. Why Iran Should Get a Bomb / K. Waltz [Electronic resource]. – Available at : <http://www.foreignaffairs.com/articles/137731/kenneth-n-waltz/why-iran-should-get-the-bomb>.
37. Xarb I. The Consolidation of a New Arab Political Order / I. Xarb. – April 13, 2015 [Electronic resource]. – Available at : <http://ncusar.org/blog/2015/04/new-arab-political-order/>.

Стаття надійшла до редколегії 21.04.2015

Прийнята до друку 15.05.2015

STRUCTURING THE SYSTEM OF REGIONAL COLLECTIVE SECURITY IN THE PERSIAN GULF

Iuliia Magierramova

*Taras Shevchenko Kyiv National University,
36/1, Melnikova Str., Kyiv, Ukraine, 04119, tel.: +380636130473,
e-mail: yuliia.magerramova@gmail.com*

Numerous attempts to create a comprehensive and stable security order in the Persian Gulf region failed due to divergences between the main actors of the region. Each of them has had its own approach to the security architecture, including the USA as an external guarantor of security in the region. Previous

approaches to building a regional security system in the Persian Gulf were unsuccessful, as Iran and Saudi Arabia have diametrically opposed views on regional security. Author examined the approaches to the construction of a collective security system, investigated the existence of collective forces within the GCC in historical perspective, analyzed the possibility of overcoming the contradictions in the triangle of Iraq-Iran-Saudi Arabia and the GCC to form an integrated comprehensive system, that should include not only GCC states but Iran and Iraq as well. The attention has also been paid to the Yemeni crisis as a driver of Arab rapprochement. The author made a conclusion on the possible existence of a system of collective security in the region. The author used the categories of realistic and neo-realist school-national interests, the balance of power. However, for the study of regional integration structures were used systemic-functional approach. Such methods as content analysis, constructing scenarios were used to deal with the statutory documents and make final conclusions.

Key words: Persian Gulf; Islamic Republic of Iran; Saudi Arabia; Iraq; Yemen; the United States; the system of collective security of the GCC; Arab League; regional security; threats to regional security; system of regional collective security.